

Фінансовий моніторинг як протидія відмиванню коштів та фінансуванню тероризму

О. В. Булатова ¹, С. М. Сарбаш ²

Опубліковано	Секція	УДК
30.12.2023	Економіка	339.9:336.7

DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10925445>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. Постійна еволюція методів фінансування тероризму зумовлює приділення значної уваги фінансовому моніторингу у контексті протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму. В статті наведено особливості організації фінансового моніторингу (нормативне регулювання, обмін інформацією, міжнародні організації, технологічні інструменти, навчання та розвиток кадрів) на міжнародному рівні

Особлива увага приділена інституційній складовій, зокрема діяльності міжнародних організацій. На прикладі FATF охарактеризовано інструменти протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму; відображено їх значення, враховуючи підтримку іншими міжнародними організаціями, зокрема МВФ та Світовим банком.

Систематизовано та проаналізовано основні перешкоди, які виникають на шляху організації міжнародного співробітництва в досліджуваній сфері. Критично оцінено підходи до удосконалення міжнародного співробітництва України у сфері фінансового моніторингу в сучасних умовах.

Ключові слова: фінансовий моніторинг, тероризм, фінансування тероризму, відмивання коштів, FATF.

Financial monitoring as a countermeasure against money laundering and terrorist financing

Annotation. The constant evolution of the methods of financing terrorism requires paying significant attention to financial monitoring as a key strategy for countering the threat of international terrorism.

The purpose of the article is to reveal the peculiarities of the organization of financial monitoring at the international level. In the research process, such methods as generalization, systematization, comparative analysis and grouping were used. The informational basis of the study was the works of domestic and foreign scientists devoted to the problem of using financial monitoring as a tool to combat money laundering and terrorist financing.

¹д.е.н., професор, перший проректор Маріупольський державний університет, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7938-7874>

²аспірант, Маріупольський державний університет, ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-4880-8846>

The article describes the peculiarities of the organization of financial monitoring (normative regulation, information exchange, international organizations, technological tools, training and development of personnel) at the international level

Special attention is paid to the institutional component, in particular the activities of international organizations. They play a leading role in developing standards and promoting cooperation between countries, thereby influencing all other components.

Using the FATF as an example, tools to combat money laundering and terrorist financing (development of standards, use of "black" and "gray" lists) are described. The significance of the FATF recommendations is reflected, taking into account their support by other international organizations, in particular the IMF and the World Bank.

The peculiarities of international cooperation regarding the exchange of information and experience, best practices and training of the personnel of units in the researched field are disclosed. The main obstacles that arise on the way to the organization of this cooperation are systematized and analyzed (lack of a unified financial monitoring system; technological complexity and rapid development of financial instruments and technologies; political and geopolitical factors). Approaches to improving Ukraine's international cooperation in the field of financial monitoring in modern conditions are critically evaluated.

Keywords: financial monitoring, terrorism, terrorist financing, money laundering, FATF.

Вступ

Актуальність дослідження. Важливою та невід'ємною складовою сучасних систем управління економічною безпекою, як на національному, так і на міжнародному рівнях, виступає система фінансового моніторингу. Сучасні світові практики боротьби із злочинністю в економічній та фінансовій сфері охоплюють різні складові, які пов'язані із відповідними процедурами попередження, виявлення, розслідування, притягнення до відповідальності тощо. Інформація відповідних моніторингових спостережень формує підґрунтя для безперервного комплексного аналізу потенційних факторів ризику і вразливості економічної безпеки.

Сучасний світ стикається із безпрецедентним злиттям міжнародних загроз та нестабільності в системі глобального безпекового простору. Локальні та військові конфлікти стають дедалі інтенсивними та довготривалими. Спектр нестабільності охоплює регіони та держави, які не обов'язково перебувають у відкритому конфлікті, але є інституційно та економічно вразливими для потрясінь. Діапазон загроз включає регіональний примус та втручання, відсутність безпеки для здоров'я, використання хімічної та іншої нетрадиційної зброї, значне переміщення людей та населення, а також величезні гуманітарні кризи, що створюють складне операційне середовище.

Вивченню терористичних груп присвячено роботи Дзюбинського Г. [6], Ендерса У. [7], Маоза З. [15]. Дослідженню економічних наслідків конфліктів представлено в дослідженні Сандлера Т. [14], який запропонував модель циклів транснаціонального тероризму. Актуальні питання фінансового моніторингу досліджують Коломоець О. [3], Кусковській П. [9], Муррар Ф. [10], Нанюн Н. [11], Уткіна М. [5] тощо. Поєднання сучасних загроз та нестабільності створює унікальні проблеми для системи глобального управління, відповідно, традиційні методи реагування виявляються все більш неефективними. Міжнародне співтовариство все більше покладається на модернізовані професійні установи, що зорієнтовані на постійний моніторинг, аналіз та управління ризиками для досягнення стабільності під час попередження та вирішення складних загроз.

Метою статті є визначення особливостей організації фінансового моніторингу на міжнародному рівні в контексті сучасних загроз безпековому розвитку країн.

Результати

За результатами щорічного моніторингу економіки миру, яке проводить Institute for Economics and Peace [8], глобальні економічні наслідки впливу воєнних конфліктів та насильства станом на початок 2022 року склали 16,5 трильйонів доларів США, що еквівалентно 10,9 % світового ВВП, або 2117 доларів на людину. Військові витрати формують більшу частину економічних наслідків насильства та конфліктів – 46,7 %, на внутрішні безпекові заходи припадає 27 %. Безпосередньо витрати, пов'язані із тероризмом оцінюються в 5 млрд.долл. (табл.1).

Таблиця 1

**Економічні наслідки тероризму в структурі збройних конфліктів,
млрд дол. США**

Показник	Прямі витрати	Непрямі витрати	Мультиплікативний ефект	Всього
Смертність унаслідок конфлікту	11,7	–	11,7	23,4
Втрати ВВП	–	106,7	–	106,7
Біженці та вимушені переселенці	3,8	382,4	3,8	390,0
Стрілецька зброя	11,3	-	11,3	22,6
Тероризм	0,4	4,2	0,4	5,0

Джерело: [8, с. 44]

Ослаблення національних кордонів інтернаціоналізували місцеві та регіональні загрози – від організованої злочинності, сепаратизму та релігійного екстремізму до економічних криз та епідемій, і розширила поле діяльності недержавних суб'єктів, таких як транснаціональні злочинні мережі та терористичні групи. В умовах глобалізації відбулось зменшення влади національних держав, що одночасно із втратою монополії держави на засоби насильства вивело злочинність та тероризм на глобальний рівень. Фактично, глобальна війна с тероризмом поставила недержавних суб'єктів на один рівень із основними акторами міжнародних відносин. Занепокоєння з приводу придбання малими групами зброї масового ураження відбувається завдяки трьом відмінним рисам сучасності: створення дедалі більше руйнівної зброї; відносна легкість доступу до цих технологій у міру їх старіння та розповсюдження; підвищена вразливість, що створюється сучасною концентрацією людей у містах та транспортних системах.

Глобалізація фінансових ринків, розширення міжнародних економічних зв'язків сприяють значному поширенню фінансових операцій за межі національних кордонів. В свою чергу, зростання кількості міжнародних фінансових операцій впливає на складність виявлення та аналізу ризиків, пов'язаних з ними.

Між злочинами в економічній та фінансовій сфері, відмиванням грошей, а також фінансуванням тероризму існує безпосередній зв'язок, відповідно, постійний моніторинг трансакцій у цій сфері як національними, так і міжнародними інституціями, оскільки зазначені правопорушення та злочини погіршують національну безпеку, сприяючи привабленню організованих злочинних груп, збільшенню рівня злочинності, відволікання значної частини державних витрат на боротьбу із ними.

Відмивання грошей є глобальною проблемою, яка впливає на економіку в усьому світі. За оцінками, щороку відмивається до 5% світового ВВП, що становить 2 трильйони доларів. Це вражаюча сума, яка безпосередньо фінансує глобальну злочинну діяльність, політичну корупцію тощо [9]. Враховуючи впровадження нових технологій у фінансову сферу (швидкий розвиток криптовалют, цифрові платіжні системи і онлайн-технології), питання посилення міжнародного фінансового моніторингу стає ще більш актуальним.

Адже вказані нові технології можуть використовуватися для вчинення фінансових злочинів і потребують нових підходів до контролю та регулювання.

Відмивання грошей є важливим засобом приховування незаконних джерел їх походження та отримання, відповідно, за визначенням FATF (Financial Action Task Force on Money Laundering) – це злочин, який є складовою більш тяжкого злочину (предикатний злочин) [13, с.54-55]. Злочини фінансування тероризму визначається FATF як предикатні злочини до відмивання коштів. Задля боротьби із фінансовими та економічними злочинами, тероризмом у сучасних країнах розвивається відповідна інституційна база, що охоплює різноманітні державні органи, які відповідно до своїх повноважень забезпечують захист національних інтересів, протидіють злочинності [12]: органи боротьби із відмиванням грошей, фінансова розвідка; податкові, митні, судові, правоохоронні органи; фінансові регулятори. Основною міжурядовою організацією, яка сприяє ефективному впровадженню на міжнародному рівні стандартів, пов'язаних із протидією відмиванню грошей та фінансуванню тероризму, є FATF. Гармонізація та уніфікація стандартів сприятиме мінімізації загроз цілісності фінансових систем як міжнародному, регіональному, так і на національному рівнях.

Узагальнюючи підходи науковців до ролі FATF, Муррар Ф. та Баракат К. наводять два основні підходи до розуміння концепції даної організації:

- 1) FATF на основі спеціальності – як організацію, яка займається розробкою та формуванням політики, пов'язаної з транскордонною боротьбою зі злочинами відмивання грошей та фінансуванням тероризму. Рекомендації FATF пов'язані з рекомендаціями МВФ, Світового банку та Ради Безпеки ООН, що надає FATF більшій легітимності та зобов'язує країни-члени виконувати її стандарти.
- 2) FATF за метою створення – як міжурядову організацію, яка займається встановленням політики та стандартів на міжнародному рівні для реформування фінансової системи кожної країни-члена. FATF встановлює стандарти та прагне покращити ефективне впровадження правових та оперативних заходів для боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму. Щодо загальних стандартів, виданих FATF, вони забезпечують комплексну структуру заходів, які країни повинні впроваджувати для боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму [10].

Рекомендації FATF не мають безпосередньої загальнообов'язкової дії в країнах, які не видали спеціальні внутрішні нормативно-правові документи для впровадження їх положень. Однак FATF може оцінювати ступінь успішності імплементації рекомендацій у державах-учасниках FATF за допомогою інструменту «взаємні оцінки». Незважаючи на те, що країни добровільно приймають ці рекомендації, їх ставлення до них з самого початку було серйозним. Цьому сприяє і той факт, що підтримка FATF з боку важливих гравців у сфері фінансів, таких як МВФ і Світовий банк, пояснює широке визнання його рекомендацій у всьому світі.

Враховуючи стрімкий розвиток глобальних фінансових злочинних угруповань рекомендації FATF регулярно оновлюються, оскільки наслідки фінансових злочинів, зокрема таких як відмивання грошей, фінансування тероризму, виходять за межі фінансового сектора та національних кордонів [11]. Цілком логічним є наслідування прикладу МВФ та Світового банку в наданні підтримки FATF у боротьбі з цими злочинами і іншими міжнародними організаціями та органами. оцінюючи дотримання рекомендацій, FATF використовує і інші інструменти, зокрема два типи списків:

- 1) «чорний» список юрисдикцій із суттєвими стратегічними недоліками у сфері протидії відмиванню грошей та фінансування тероризму, що вимагає від таких країн негайних дій щодо усунення недоліків;

- 2) «сірий» список юрисдикцій, які ведуть роботу з формування плану дій та усунення недоліків та порушень у тісній співпраці з FATF. Однак ефективність цих списків залежить від того, наскільки держави співпрацюють у впровадженні рекомендацій FATF і вживають заходів для покращення своєї антикорупційної політики та контролю за фінансовими потоками. Таким чином, міжнародна співпраця відіграє важливу роль у забезпеченні ефективності та впливу списків FATF на країни.

Організація фінансового моніторингу на міжнародному рівні вимагає співпраці між різними країнами, фінансовими установами та міжнародними організаціями та може характеризуватися рядом особливостей (рис. 1).

Нормативне регулювання

- Розробка та впровадження нормативно-правових документів, міжнародних стандартів в сфері протидії відмиванню грошей, фінансуванню тероризму та іншим фінансовим злочинам. Ці документи встановлюють вимоги до фінансових установ щодо здійснення фінансового моніторингу та забезпечують міжнародну співпрацю у цій сфері

Обмін інформацією

- Розвиток механізмів обміну інформацією (обмін фінансовою інформацією, звітами про операції) між країнами та міжнародними організаціями для виявлення та реагування на підозрілі фінансові операції

Міжнародні організації

- Залучення міжнародних організацій та установ різних напрямів діяльності (зокрема, FATF, Інтерпол, Європол) до розробки стратегій боротьби з фінансовими злочинами та сприяння міжнародній співпраці

Технологічні інструменти

- Використання сучасних технологій та аналітичних інструментів для виявлення та аналізу підозрілих фінансових операцій на міжнародному рівні

Навчання та розвиток кадрів

- Підготовка фахівців з фінансового моніторингу, які володіють достатніми знаннями щодо міжнародних стандартів та методів виявлення фінансових злочинів

Рис. 1. Складові фінансового моніторингу на міжнародному рівні

Створення спеціалізованих міжнародних організацій значно сприяє оптимізації розвитку міжнародно-правового регулювання у конкретних сферах. В рамках таких організацій державами спільно аналізуються проблеми, виробляються міжнародні заходи, що враховують позиції зацікавлених сторін та сприяють зближенню національних підходів регулювання конкретних напрямів, зокрема і в сфері протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму.

Забезпечення ефективної організації протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму ґрунтується на тісній міжнародній співпраці. Фінансові потоки, які супроводжують діяльність терористичних угруповань, часто мають транскордонний характер, що свідчить про важливість обміну інформацією та координації дій між країнами. Основним інструментом такої співпраці виступають двосторонні та багатосторонні угоди про обмін інформацією між підрозділами фінансової розвідки різних країн. Обмін конфіденційною інформацією про підозрілі

фінансові операції полегшить виявлення та розслідування випадків відмивання грошей та фінансування тероризму. Крім того, на базі ряду міжнародних організацій створені платформи для обміну досвідом, кращими практиками та навчання персоналу підрозділів фінансової розвідки з різних країн. Це сприяє підвищенню ефективності національних систем фінансового моніторингу та їх гармонізації відповідно до міжнародних стандартів.

Ефективна організація фінансового моніторингу можлива тільки за умови налагодження міжнародного співробітництва. Наразі в даному напрямі здійснено достатньо багато важливих кроків, проте під впливом політичних, економічних факторів можуть виникати перешкоди та ризики, які вимагають подальших зусиль для збереження і посилення співпраці між країнами і міжнародними організаціями в цьому напрямі [5, с. 258] :

- відсутність єдиної системи фінансового моніторингу, що може провокувати труднощі у взаємодії між країнами в сфері протидії злочинності. Такі відмінності між національними системами фінансового моніторингу зумовлені рядом чинників, серед яких «способи організації підрозділів фінансового моніторингу, інформаційні зв'язки з контролюючими та правоохоронними органами, розподіл відповідних повноважень серед них, система процедур фінансового моніторингу, система інформування, адміністративне та кримінальне покарання за порушення законодавства про фінансовий моніторинг» [4, с. 27];
- технологічна складність та швидкий розвиток фінансових інструментів та технологій, які використовуються для незаконних фінансових операцій. Крім того, для даної групи викликів характерні і недоліки, пов'язані з цифровим розвитком конкретної країни, зокрема «з недостатнім інфраструктурним забезпеченням та проблемами в роботі Інтернету, недостатнім використанням хмарного середовища, довіри до цифрового середовища обробки інформації, зловживаннями у сфері передачі даних» [1];
- політичні та геополітичні фактори, які можуть перешкоджати співпраці між країнами, зокрема впровадження обмежувальних заходів проти певних країн.

Висновки

Сучасні терористи використовують дедалі складні технології, відповідно, тероризм буде й надалі розвиватись із точки зору стратегії й тактики. Зміна геополітичних та гео економічних умов вимагають формування та постійного удосконалення науково-обґрунтованого інструментарію, чільне місце серед якого обіймає фінансовий моніторинг. Дослідження ефективних практик задля подальшої його імплементації в Україні сприятиме розвитку національних інститутів, діяльність яких спрямована на боротьбу із корупцією, тероризмом, тіньовою економікою тощо.

Ефективна організація фінансового моніторингу на міжнародному рівні є основою для успішної протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму. Основними елементами є нормативне регулювання; обмін інформацією; технологічні інструменти; навчання та розвиток кадрів; міжнародні організації. Саме останні відіграють провідну роль у розробці стандартів та сприянні співпраці між країнами, тим самим впливаючи на всі інші складові. Національні підрозділи фінансової розвідки є центральними ланками системи фінансового моніторингу на національному рівні, а їхня участь у міжнародному співробітництві є вкрай важливою для виявлення та припинення транскордонних незаконних фінансових потоків. Організація фінансового моніторингу на міжнародному рівні вимагає співпраці, взаємодії та координації між різними сторонами з метою ефективного протидії фінансовим злочинам та забезпечення стабільності фінансової

системи світового рівня. Це, в свою чергу, може бути забезпечено, насамперед, за рахунок інституційної складової, а саме міжнародних організацій.

Список використаних джерел

1. Гнаткович О., Овчиннікова Т., Смолінська С. Фінансовий моніторинг в Україні та напрями його покращення. Економіка та суспільство. 2022. № 38. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-14>
2. Завербний А. С. Проблеми і перспективи міжнародного співробітництва України у сфері фінансового моніторингу за умов євроінтегрування. Фінансова розвідка в Україні: збірник матеріалів науково-практичного семінару (25 листопада 2021 року). Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 164 с. С. 55-57
3. Коломоєць О.К. Міжнародні організації у сфері фінансового моніторингу (розвідки) та їх коротка характеристика. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. 2022. Том 33 (72). № 2. С. 59-64
4. Перепелиця М.О. Проблеми правового регулювання структури національної системи фінансового моніторингу в контексті міжнародних правил та положень. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2021 № 49. С. 26-30. DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2021.49.6>
5. Уткіна М.С. Виклики та перспективи міжнародної співпраці у сфері здійснення фінансового моніторингу. Аналітично-порівняльне правознавство. 2023. № 2. С. 255-259.
6. Dziubiński M., Sanjeev G., Adrien V. Conflict and Networks. In The Oxford Handbook of the Economics of Networks, Yann Bramoullé, Andrea Galeotti, and Brian Rogers (eds.), New York: Oxford University Press. 215 p.
7. Enders W., Paan J. Network Externalities and the Structure of Terror Networks. Journal of Conflict Resolution. 2010. Vol. 54 (2), P. 262.
8. Institute for Economics & Peace. Global Peace Index 2022: Measuring Peace in a Complex World, Sydney, 2022 [online]. URL: <https://www.economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2022/06/GPI-2022-web.pdf>
9. Kuskowski P. Money Laundering - the World's Third- Largest Business - with 3-5% of total GDP which accounts to up to 4 trillion USD annually. 9 March 2023. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/money-laundering-worlds-third-largest-business-3-5-pawel-kuskowski/>
10. Murrar F., Barakat K. Role of FATF in spearheading AML and CFT. Journal of Money Laundering Control. 2021. Vol. 24. No. 1. P. 77-90. DOI: <https://doi.org/10.1108/JMLC-01-2020-0010>
11. Nanyun N.M., Nasiri A. Role of FATF on financial systems of countries: successes and challenges. Journal of Money Laundering Control. 2021. Vol. 24. No. 2. P. 234-245. DOI: <https://doi.org/10.1108/JMLC-06-2020-0070>
12. OECD. Effective Inter-Agency Co-operation in Fighting Tax Crimes and Other Financial Crimes - Third Edition, Paris: OECD Publishing, 2017. 492 p. URL: <http://www.oecd.org/tax/crime/effective-inter-agency-co-operation-in-fighting-tax-crimes-and-other-financial-crimes.htm>
13. OECD. Fighting Tax Crime – The Ten Global Principles, Second Edition. OECD, 2021. 78 p. DOI: <https://doi.org/10.1787/006a6512-en>
14. Sandler T. Economic analysis of conflict. Journal of Conflict Resolution/ 2000. Vol. 44(6). P. 723–729.
15. Zeev M. Networks of Nations: The Evolution, Structure, and Impact of International Networks, 1816-2001. New York: Cambridge University Press, 2010. 448p.